

FRANCISZEK Z BRZEGU (Kreisewicz, Krzysowicz, z Krzyżowic, Kreysowicz, Creuysowicz, Kreyzewicz, Franciscus de Brega) — filozof, teolog, prof. Uniwersytetu Praskiego i Krakowskiego, ur. ok. 1370, zm. po 16 X 1432 w Krakowie.

F. urodził się we wsi Krzyżowice (Krzyszowice k. Brzegu na Śląsku, pisownia w ówczesnych dokumentach bardzo różnaita), sam często podpisywał się jako F. Krzysowicz z Brzegu. Na studia uniwersyteckie udał się do Pragi, gdzie w 1393 uzyskał tytuł bakałarza artium (*Liber decanorum Facultatis Philosophicae Universitatis Pragensis*, 283). Mistrzem F. na tym wydziale był Ślązak Piotr de Reddin (Rathyn), który 17 II 1396 promował go na magistra artium (tamże, 309). W Pradze był F. prof. wydziału artium w latach 1397–1400 i egzaminatorem studentów razem z Janem z Ziębic i Bartłomiejem z Jasła.

Uczniami F. w Pradze byli m.in. wypromowani na bakałarzy i magistrów Ślązacy należący do nacji pol.: Paweł Herczberg (1397), Jan ze Zgorzelca (1398), Piotr Kosseblut, Jan Lokow, Tomasz Brose i Jan Lubros (1399), a także magister Mikołaj Windisch (tamże, 323, 335, 338, 340, 342, 355). Prawdopodobnie jesienią 1400 opuścił Uniwersytet Praski i przybył do Krakowa, gdzie podjął wykłady na Wydziale Artium i kontynuował równocześnie studia na Wydziale Teologicznym, rozpoczęte na uniwersytecie Praskim. W latach 1402–1403, 1408 i 1409 pełnił urząd dziekana Wydziału Artium i chociaż w *Statuta nec non liber promotionum [...]* nie ma wpisanego pod rokiem 1409 imienia dziekana, to zachowana z tego roku mowa dziekańska F. wskazuje na niego (por. M. Kowalczyk, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, 151). Na Wydziale Artium F. wypromował kilku uczniów znanych z imienia — Stefan Frona, Stefan z Koszyc (1408), Wawrzyniec z Brzegu (1414), Dresław z Małego Turska (1415) i Tomasz herbu Dwa Krzyże (por. tamże, 157).

Obok Stanisława ze Skarbimierza, Wojciecha z Młodzów i Erazma z Nysy, F. był członkiem komisji, która pod przewodnictwem dziekana Andrzeja z Malborka uchwaliła w 1404 statuty Wydziału Artium. F. był dwukrotnie rektorem Akademii Krakowskiej: w 1407, gdy był bakałarzem teologii i w 1429, gdy był już prof. teologii.

Stopnie naukowe z zakresu teologii F. uzyskał w Krakowie, a jego głównym mistrzem był Jan Isner, którego w mowie pogrzebowej w 1411 nazywa „cognatus meus”, co może wskazywać na pokrewieństwo (tamże, 102). Bakałarzem teologii był już ok. 1404 (M. Markowski, *Spis osób dopuszczonych do wykładów [...]*, 167, 175), a doktorat i katedrę teologii otrzymał w 1409 i wówczas przeszedł definitywnie na Wydział Teologiczny (tamże, 217), gdzie pracował do końca życia. Był dwukrotnie dziekanem tegoż wydziału — w 1428 i 1432. W drugim dziesięcioleciu XV w., gdy bpem krakowskim i kanclerzem uniwersytetu był Zbigniew Oleśnicki, F. został dożywotnim wicekanclerzem, który zastępując kanclerza zatwierdzał m.in. w jego imieniu stopnie uniwersyteckie. Poza godnościami uniwersyteckimi F. piastował także godności kościelno-duchowne: dziekana w kolegiacie św. Floriana na Kleparzu, kanonika w kościele św. Michała na Wawelu, miał prebendę w kościele św. Magdaleny w Krakowie (od 1422), altarię w kościele św. Anny, a w 1428 otrzymał godność kanonika w Katedrze Wawelskiej. Ważnym wydarzeniem w życiu F. był zapewne jego pobyt w Konstancji w listopadzie 1417, a więc w czasie trwania soboru, kiedy na papieża wybrano Marcina

V, przy znaczącym wpływie Polaków. Nie wiadomo dokładnie w jakim celu F. był w Konstancji.

F. był pierwszoplanową postacią w pierwszym 30-leciu odnowionego Uniwersytetu Krakowskiego, jednym z współtwórców krakowskiej szkoły teologicznej, której cechą charakterystyczną był kierunek praktyczno-moralny; był teologiem praktykiem, wybitnym pedagogiem i kaznodzieją. W latach 1421 i 1431 brał udział w dysputach z husytami w Krakowie. Jak wielu prof. krakowskich w tym czasie skłaniał się do koncyliaryzmu. Trudno jest odtworzyć poglądy filozoficzne F., ale ogólnie można powiedzieć, że podobnie jak inni prof., którzy studiowali w Pradze, a później przybyli do Krakowa, starał się godzić poglądy „via antiqua” i „via moderna”, czyli umiarkowany realizm z umiarkowanym nominalizmem.

Będąc przez ponad ćwierć wieku prof. na Wydziale Teologii Uniwersytetu Krakowskiego wykształcił liczne grono wybitnych teologów. Jego uczniami byli m.in. Jakub z Nowego Sącza, Jan z Kluczborka, Andrzej z Kokorzyna, Mikołaj Kozłowski (wybitny teolog, uczestnik soboru bazylejskiego, na którym bronił Polskę przed Krzyżakami), Benedykt Hesse, Mikołaj Tempelfeld z Brzegu, a także Jakub z Paradyża.

F. posiadał liczący kilkanaście rpsów księgozbiór, który po jego śmierci w znacznej części trafił do biblioteki Uniwersytetu Krakowskiego, inne podarował swoim kolegom lub uczniom, zwł. krewniakowi Mikołajowi Tempelfeldowi z Brzegu na dożywotnie użytkowanie, część uległa rozproszeniu. Rpsy będące w posiadaniu F. to zwł. traktaty teologiczne — m.in. kazania Bernarda z Clairvaux i Innocentego III, dzieła św. Augustyna, Izydora z Sewilli, Grzegorza Wielkiego, Ryszarda ze św. Wiktora, komentarze do *Sentencji* Piotra Lombarda takich autorów jak Adam Wodeham i Henryk z Oyty (przedstawiciele „via moderna”) oraz Konrad z Eboraco (Ebrach) i Tomasz z Akwinu (przedstawiciele „via antiqua”). Księgozbiór F. opracował J. Zathay (*Biblioteka Jagiellońska w latach 1364–1492*, 69–70), a uzupełniła M. Kowalczyk (*F. z Brzegu*, 122–129), która ponadto zidentyfikowała glosy i noty pisane jego ręką w ponad 90 rpsach BJ.

W rezultacie najnowszych badań (M. Kowalczyk) do pism F. zostały zaliczone mowy i kazania wygłaszane na uniwersytetach w Pradze i Krakowie, zwł. mowy rektorskie, dziekańskie, promocyjne, wykłady wstępne, kazania (wiele okolicznościowych, np. pogrzebowe i rocznicowe), a także kazania wygłoszone poza uniwersytetem. Mowy te i niektóre kazania znajdują się w rpsach BUWr (I Q 380–381); zostały one omówione i poklasyfikowane (M. Kowalczyk, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*). Filozoficznie ważna jest *Recomendatio scientiae moralis* z Wykładu wstępnego do *Etyki* Arystotelesa, którą F. wykładał na podstawie komentarza Jana Arsena de Langewelt (rps BJ 1899). F. jest także autorem kolekcji kazań, które znajdują się w rpsie BUWr (I F 606) i w rpsie BJ (1445). Na podstawie badań źródłowych M. Kowalczyk zakwestionowano przypisywane w literaturze (także współczesnej) F. autorstwo kilku traktatów: *Summa de septem mortalibus peccatis* (rps BJ 1275) oraz *De decem praeceptis* są autorstwa Henryka de Frimaria (rps Biblioteki Uniwersyteckiej w Budapeszcie, sygnatura 108); także *Quaestiones circa Evangelium Matthaei* oraz *Disputationes circa Iohannem Evangelistam* znajdujące się w rpsach BJ (2294) nie są autorstwa F. Dzieło *De impressionibus metheorologicis*, znajdujące się w rpsie BJ (686, karta 81v–97v) należącym do F. nie jest

jego autorstwa. Sprostowania powyższe są ważne dla dalszych badań nad twórczością F. i winny być punktem wyjścia dla przyszłych badaczy.

Bibliografia: *Liber decanorum Facultatis Philosophicae Universitatis Pragensis*, II, Pr 1832; *Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*, Kr 1849; J. Fijałek, *Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV wieku*, Kr 1898; H. Barycz, PSB VII 75–76; Z. Kozłowska-Budkowa, *Odnowienie jagiellońskie Uniwersytetu Krakowskiego (1390–1414)*, w: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764*, Kr 1964, I 37–89; M. Markowski, *Spis osób dopuszczonych do wykładów i katedry na Wydziale Teologii Uniwersytetu Krakowskiego w XV w.*, MHFS 4 (1965), 127–275; W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI wieku*, Wr 1966; J. Zathay, *Biblioteka Jagiellońska w latach 1364–1492*, w: *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, Kr 1966, I 3–130; M. Kowalczyk, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, Wr 1970; Z. Włodek, FPS 87–88; S. Wielgus, *Średniowieczna łacińskojęzyczna bibliistyka polska*, Lb 1992, 37–39; M. Markowski, *Dzieje Wydziału Teologii Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1397–1525*, Kr 1996; M. Kowalczyk, *F. z Brzegu*, AM (1999), 99–142.

Kazimierz Wójcik